

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Международна научна конференция
на Факултета по славянски филологии – 2017
„Надмощие и приспособяване“

ЗНАЧЕНИЕ НА СОЦИОКУЛТУРНИТЕ
ФАКТОРИ ПРИ УСВОЯВАНЕТО НА АНГЛИЙСКИ
КАТО ВТОРИ/ЧУЖД ЕЗИК

Мариана Гоцева
Югозападен университет „Неофит Рилски“

SIGNIFICANCE OF SOCIO-CULTURAL
FACTORS IN THE ATTAINMENT OF ENGLISH
AS A SECOND/FOREIGN LANGUAGE

Mariana Gotseva
South-West University Neofit Rilski

Abstract. In the last few decades cognitive and psycholinguistic theories have taken solid ground in the explanation of the process of second language acquisition (SLA), having admitted the key role of the social environment and different social factors, affecting this process.

In a study, based on empirical data collected by over 100 participants, the researcher has found evidence in support of certain cognitive linguistic and socio-cultural theories, which claim that L2 acquisition is usage-based and it depends on factors such as social interaction, extensive exposure to L1 in a country where it is used as native, in which L2 learners can be exposed to linguistic models which they can imitate, extend, and generalise, using their cognitive abilities. Interest in L1 culture and environment can also significantly motivate and facilitate L2 acquisition. This, in its turn, could lead to a higher attainment of proficiency in the target language, as this research found.

Key words: SLA, social factors in SLA, usage-based L2 acquisition.

През последните няколко десетилетия в различните сфери на езикознанието се забелязва все по-настоятелен уклон към налагане на когнитивни и психолингвистични теории и подходи в обяснението на процеса на езикоусвояване, които признават важната роля на социалните фактори в този процес. Идеята за ключовото значение на социалната среда, от която хората произлизат, както и езика, на който са изложени в процеса на изучаване на втори или чужд език, не е нова. Напоследък обаче социокогнитивният подход печели все

по-значителни позиции в науката за езикоусвояване, а наред с това все по-голямо значение се отдава на микро- и макроконтекстуалните фактори, влияещи върху процеса.

Схващания на когнитивната лингвистика и психолингвистиката за процеса на езикоусвояване

Когнитивната лингвистика (КЛ) отрича генеративните постулати на универсалната граматика и твърденията за съществуването на специален апарат в човешкото съзнание, отговорен за усвояването на езика. Според нея усвояването на даден език, или по-скоро езиковите промени, както КЛ ги нарича, настъпва в резултат на употребата на този език. Усвояването на майчиния език се осъществява в резултат на излагане на езика и на употребата му в социални взаимодействия. Децата постепенно усъвършенстват езика си чрез имитация, аналогия, тестване на хипотези и генерализация. Именно това схващане на КЛ за усвояването на първия език ги сближава неимоверно с видни представители на психолингвистиката (Робинсън и Елис, 2008; Пудз и Сикола 2010). Психолингвистиката също защитава тезата, че усвояването на майчиния език при децата „се появява“ постепенно, в резултат на излагане на езикови модели, социална употреба на онова, което са запомнили от тези модели, и на уменията им за тестване на хипотези.

Според когнитивните лингвисти децата пристъпват към усвояване на майчиния си език с набор от социокогнитивни умения, които не принадлежат само на езика, а са част от общия домейн на редица когнитивни умения, които улесняват усвояването на езика. Томазело (2003) споменава два вида когнитивни умения от този вид: (1) умение за откриване на модели и (2) умение за разпознаване на намерения. Същите фактори влияят върху усвояването и на втори/чужд език. Така например, излагането на изучаващите L2 на изобилен, смислен входящ чужд език в подходяща езикова и социална среда им предлага множество езикови конструктори, от които те могат да изберат модели за имитация и генерализация и възможности за тестване на хипотези чрез изобилие от речева продукция в смислен социален контекст (Верспур 2008; Лоуи, Верспур и Ситън 2010). Идеалните условия за изобилен входящ език и безброй възможности за тестване на хипотези в смислен социален контекст съществуват в условията на естествено изучаване на езика, когато изучаващите дадения език прекарват дълго време в страна, където въпросният език се използва като роден.

Теория за социализацията

Теорията за езиковата социализация възниква на основата на антропологичното схващане, че езикът е важен фактор за усвояването на социални и културни знания в развитието на децата. Познавайки се на етнографската парадигма за комуникацията на Хаймс (1964) и на интеркултурните изслед-

вания на комуникативната компетентност на Слобин (1967), теорията за езиковата социализация, която добива популярност през 80-те години на XX век, разглежда различни аспекти от социокултурната среда на децата, свързани с комуникативните им практики, които се пренебрегват до този момент от лингвистичните, психологичните и антропологичните изследвания.

Терминът *Езикова социализация* се отнася до процеса на присъединяване на новодошли към културата на дадено общество или общност, която е създала и притежава собствени норми за комуникативна компетентност (Даф 2007). Процесът на присъединяване се осъществява посредством езика, който спомага за имплицитната и експлицитната социализация чрез езикова и социална комуникация. Що се отнася до усвояването на майчиния език, теорията отрича важността на вътрешни „априори“ езикови нагласи и набляга на огромното значение на социолингвистичната среда. Децата се възприемат като нови членове на общността, които развиват умения за адекватно поведение и начини да изразяват нуждите и желанията си. Знанията за граматика възникват директно от социалната комуникация (Хопър 1987), а усъвършенстването на езика се подпомага от поправките на възрастните, които напътстват децата във всяка стъпка от езиковата им социализация. Така процесът на езикова социализация е интерактивен, а не едностранен или еднопосочен (Понтекорво, Фазуло и Стерпони 2001).

Езиковата социализация при усвояване на втори или чужд език споделя много от тези принципи, с допълнителното усложнение, че борави с хора, които вече са развили своите родни езикови, разговорни и културни традиции, преди да се сблъскат с новите такива (Даф 2007). Резултатът от езиковата социализация на втори/чужд език варира според усилията на местната общност да приобщи и социализира новодошлите към местните ценности и практики, както и според желанието на последните да ги приемат или не.

Социалните взаимодействия и комуникацията са ключов фактор за развитието на комуникативна компетентност както на родния, така и на втори или чужд език, и обикновено се допълват от ценностите, практиките и идентитета на общността. Езикът, освен за комуникация, служи и като посредник за изучаване на местната култура. За изучаващите L2 процесът на социализация може да е доста продължителен, а резултатите да варират в значителна степен. Той не винаги води до репродуциране на местните културни и дискурсни практики. Резултатът може да е хибридна практика, идентитет и ценности, а в някои екстремни случаи – дори отричане на местните норми и практики, което неизменно би повлияло и на тяхната L2 езикова компетентност.

Социокултурна теория

Социокултурната теория се представя в приложната лингвистика от Лантолф (2000) и Торн (Лантолф и Торн 2006). Тя разглежда връзката между „менталното човешко функциониране“ и културната, историческа и институ-

ционална среда. Силно влияние върху нея оказва тълкуването на Виготски за културно-историческата ориентация, а някои от основните въпроси, които разглежда, включват „себерегулацията“ и регулацията от страна на други хора и обекти, както и ролята на „вътрешния говор“ в процеса на изучаване на L2. Някои от най-важните тези на социокултурната теория, засягащи езикоусвояването, включват твърдението, че менталното човешко функциониране се осъществява посредством езика и други символични културни системи, както и чрез „вътрешния говор“. Психологическият процес на усвояване идва в резултат на социална комуникация, а изучаването е социално конструиран когнитивен феномен, който разчита на семиотични инструменти, създадени от дадена общност в течение на времето (Лантоф и Торн 2006).

И двете разгледани по-горе теории имат социално-културна, интерактивна и когнитивна ориентация по отношение на езикоусвояването. Те признават ключовата роля на събеседниците, връстниците, роднините и учителите в процеса на присъединяване към L1 или L2 общността. Важен аспект в усвояването на даден език е спецификата на езикови и невербални знаци, които помагат на хората да разберат социокултурния контекст, в който съществуват. Разбира се, необходимо е знание за това, как правилно да се тълкуват тези знаци. В последните десетилетия социолингвисти, антрополози и философи изтъкват особената важност на тези контекстуални знаци, които могат да помогнат на говорещия и слушащия да разберат за какво иде реч, да разпознаят използвания жанр, регистър и т.н.

Някои открития на изследването ми върху факторите, оказващи влияние върху усвояването на втори/чужд език

Схващането на когнитивната лингвистика за процеса на усвояване на втори/чужд език като динамичен процес, базиран на употребата и заключението, че на изучаващите език може да се помогне с излагането им на изобилен, смислен входящ език, от който те могат да изберат модели за имитация и генерализация, се потвърждава от резултатите на моето изследване по темата, базиращо се на емпирични данни, събрани от 103 възрастни (18+) участници, разпределени в три групи: хора от страни, в които английски се изучава от ранна възраст и се използва като втори официален език в страната; такива от страни, в които английски се изучава като чужд език; и контролна група от родно говорещи (носители на езика). Целта на изследването е да установи влиянието на микро- и макроконтекстуални фактори върху степента на усвояване и нивото на владение на английски като втори или чужд език. Въпреки че предметът на изследването е доста по-обхванат от темата на статията, една от хипотезите му предполага, че социални и социокултурни фактори, като сходство в културните традиции и ценности, желание за приобщаване към местната среда, общност и култура, активна комуникация с носители на езика и пр. са фактори от особена важност, които засилват

положителното отношение към L2 и влияят върху мотивацията на учещите, влияейки по този начин индиректно на нивото им на L2 компетентност. Обратното – съществени различия в системата от ценности, традиции, вяра и убеждения може да доведе до затруднения и нежелание на участниците да се социализират с носителите на езика или да приемат техния начин на живот, което на свой ред би довело до по-ограничена комуникация и използване на L2 и до влошаване на езиковата им продукция.

Средствата за събиране на емпиричен материал включват комплект от тестове, целящи да изследват имплицитното и експлицитното знание по английски като втори/чужд език и нивото на владеење на L2, и анкета-въпросник, целяща да установи важни факти за участниците в изследването, като възраст, начална възраст на изучаване на английски като чужд или втори език, други езици, които те владеят, колко дълго са изучавали езика, на какъв тип входящ език са били изложени и как практикуват английски език във Великобритания.

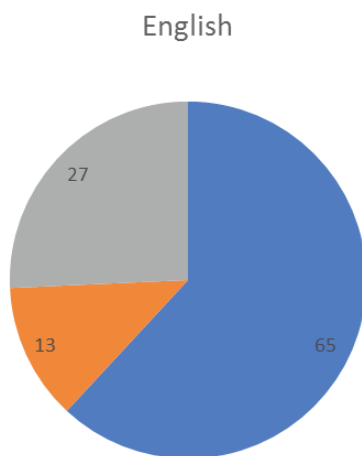
Обществените контекстуални фактори се отнасят до социалната и житейска среда, в която се усвоява даден език – в случая L2. Различни изследвания посочват различни фактори, въздействащи върху този процес. Така например, теорията на Шуман за възприемане на чуждата култура (1986) изследва социопсихологическата „отвореност“ на изучаващите L2, която се проявява в положителната им нагласа към L2 общността, мотивация за изучаване на втория език по практически и интегративни причини, както и в готовността им да използват новия език (Шуман 1986: 384). Ако всичко това е налице, то значително улеснява усвояването на L2 и обратно – когато изучаващите имат обратната, отрицателна нагласа, счита се, че те са социо-психологически „затворени“ за усвояването на езика.

Дискусия на резултатите от анкетата-въпросник

Анкетата-въпросник имаше за цел да събере информация за контекстуалните фактори (част от които са социокултурните фактори), на чието въздействие участниците са били изложени и евентуалното им въздействие върху усвояването на английски като втори/чужд език. Данните за това, как участниците продължават да изучават и да ползват английски език по време на престоя си във Великобритания, т.е. в условия на „потопяне“ в езиковата среда, разкриват интересни факти, които може да предложат обяснение за откритията на настоящето изследване. Тук са включени само някои от въпросите от анкетата, осветляващи точно такива факти. Така например, на въпрос 16 от анкетата, който се отнася за езика, който участниците използват „предимно“ всеки ден, 65% от участниците от страни, в които английски се изучава като чужд език, декларират, че предпочитат английски като основен език за комуникация; 27% – смесица от английски и майчин език и 13% признават, че предпочитат майчиния си език за основен език на комуникация и говорят на английски език само ако се налага.

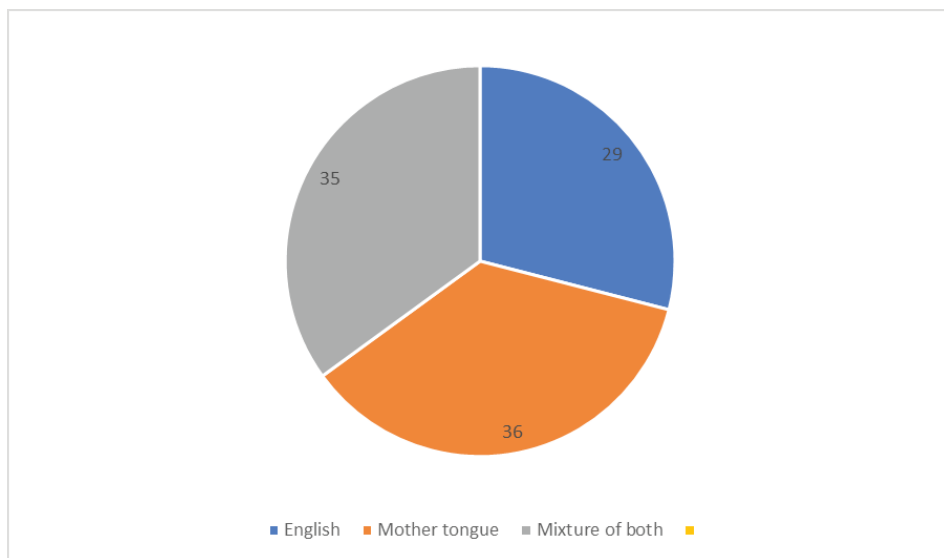
Повечето от участниците от страни, в които английски се използва като втори официален език, признават, че използват смесица от английски и майчин език (35%) или само майчиния си език (36%) и само около една трета (29%) докладват, че използват предимно английски за ежедневна комуникация. Резултатите от отговорите на тези въпроси са представени в Диаграма 1 и 2 по-долу.

Въз основа на данните, събрани чрез анкетата-въпросник, стана ясно, че повечето от участниците от страни, в които са започнали да изучават английски като чужд език, демонстрират искрен интерес да се „потопят“ в новата социална среда и в новата култура и търсят всяка възможност да комуникират с местните си връстници и състуденти или с местни хора. Те докладват и редовно четене на местни вестници, списания и книги, освен академичните си занимания, както и редовно гледане на английска телевизия и социализация с местната общност. По техни думи, личната им мотивация да усъвършенстват английския си език и да изследват новата култура им е помогнала в значителна степен. Това донякъде обяснява по-високите резултати, постигнати от тази група участници на комплекта от тестове и най-вече на теста за ниво на владеење на L2. Достоверно обяснение за получените резултати може да се открие в твърденията на някои когнитивни теории (Филмор 1975; Лейкоф 1987; Лангакър 1987, 1991; Талми 2000), според които усвояването на L2 се осъществява в социална среда и чрез употреба на езика, т.е. чрез социална интерактивност и комуникация. В случая участниците от втората група (изучаващи английски като чужд език) признават опитите си да се социализират и да комуникират на английски език, както и интереса си към културата на Великобритания и желанието им да са част от тази култура и общество. Някои социокултурни теории също могат да предложат доказателства в обяснението на откритията на това изследване.

Диаграма 1. Преобладаващ език за комуникация във Великобритания на участниците от страни, в които английски се изучава като чужд език.

Например, теорията на Шуман за акултуризацията (1986) изследва социо-психологическата отвореност на изучаващите L2. Тя се манифестира в положителното им отношение към общността – носител на езика, в тяхната инструментална и интеграционна мотивация да изучават L2 и в желанието им да употребяват и практикуват новия език (Шуман 1986: 384). Както Шуман твърди, ако тези черти са налице, те значително улесняват усвояването на L2, както и обратно. Изучаващи L2, които манифестират обратното отношение, могат да бъдат считани за социо-психологически затворени за усвояването на езика. Достоверно обяснение за получените резултати може да се открие в твърденията на някои когнитивни теории (Филмор 1975; Лейкоф 1987; Лангакър 1987, 1991; Талми 2000), според които усвояването на L2 се осъществява в социална среда и чрез употреба на езика, т.е. чрез социална интерактивност и комуникация. В случая участниците от втората група (изучаващи английски като чужд език) признават опитите си да се социализират и да комуникират на английски език, както и интереса си към културата на Великобритания и желанието си да са част от тази култура и общество. Тези твърдения се потвърждават от откритията на настоящия труд. Повечето участници, които изразяват интереса си към местната култура и желанието си да практикуват английски език, произхождат от страни, които споделят културни сходства с Великобритания. Това вероятно също е улеснило усвояването им на L2.

Диаграма 2. Преобладаващ език за комуникация във Великобритания на участниците от страни, в които английски се използва като втори официален език.

От друга страна, повечето участници от страни, в които английски се използва като втори официален език (Индия, Пакистан, Бангладеш и др.)

заявяват, че не са толкова активни в комуникацията с местните си връстници – носители на езика, и не са особено заинтересовани от британската култура. Много от участниците също докладват предпочитанията си да комуникират със съотечествениците си на майчиния си език, вместо да търсят възможности за комуникация на английски с местните жители – носители на езика. Това неизбежно води до социална изолация от местната английска общност и още по-малко или никакви шансове за практикуване на езика.

Тези открития доказват тезите на предишни изследвания от когнитивни, социокултурни и социални теории и потвърждават една от работните хипотези на изследването, според която социокултурни фактори като сходни културни ценности, вярвания и традиции влияят положително на участниците и увеличават желанието им да се потопят в местната култура, което пък влияе позитивно на езиковата им продукция на английски език. Обратното – големи различия в ценности, вярвания и традиции могат да доведат до затруднение у участниците и нежелание да се присъединят към местната общност, да приемат напълно нейния начин на живот, което, от своя страна, би довело до по-малко комуникация и употреба на английски език и влошаване на продукцията им на езика.

Заклучение

Изследването откри доказателства в подкрепа на някои когнитивно-лингвистични и социокултурни теории, които твърдят, че усвояването на L2 се базира на употребата му и зависи от такива фактори, като социална интеграция, екстензивно излагане на изучавания език, използван като майчин, в страна – носител на езика, където изучаващите езика са изложени на езикови модели, които те могат да имитират, разширяват и генерализират, използвайки когнитивните си умения. Интересът към съответната култура и средата значително мотивира и улеснява усвояването на L2. Това, от своя страна, може да доведе до по-високи постижения в нивото на владене на езика, както бе доказано в настоящия труд.

Тези резултати се обясняват с факта, че докато се намират във Великобритания, където са живели от три до пет години, изложени на обилно количество L2, използван от носители на езика, участниците от втората група са се възползвали максимално от възможността за активна социална комуникация с връстниците си, носители на езика, показват огромен интерес към местната култура и се опитват активно да я опознаят. Използвайки термин от теорията на Шуман (1986) за межкултурното взаимодействие, можем да заявим, че тези млади хора са преминали във фазата на „акултуризация“ – на приемане (усвояване) на някои от местните ценности, на интегриране в новата социална система и успешно функциониране в новата среда.

От друга страна, участниците от първата група, въпреки че са започнали да изучават английски език от ранна детска възраст, са живели във Великобритания от няколко месеца до две-три години и не показват подобен ентузиазъм за интеграция в новата среда – по една или друга причина. Както те самите докладват в анкетата-въпросник, те предпочитат да общуват със свои сънародници във Великобритания, капсулирайки се в свои собствени общности, в които английски език се използва рядко. Произхождащи от различна социална и културна среда, наложила им доста различни морални норми и стойности, тези млади хора не правят опити да се интегрират в местната социална система най-вероятно поради огромните различия между ценностите на местната култура и тези на собствената им култура. Вероятно те са във фазата на „културен шок“ – подлагайки местната култура, навици, ценности и вярвания на съмнения и все още отричайки повечето от тях. Това неизбежно се отразява на нивото им на L2.

В заключение можем убедено да твърдим, че макроконтекстуалните и социокултурните фактори, споменати по-горе, оказват силно влияние върху мотивацията на изучаващите L2 и така влияят и върху крайното ниво на тяхната L2 компетентност. Изучаването на социокултурните фактори, въздействащи върху усвояването на втори/чужд език, заслужава внимание и напред, тъй като те оказват значително влияние върху постиженията на изучаващите L2, както настоящето изследване доказва. Би било добре бъдещи изследвания да включат и влиянието на социални и културни фактори като културен шок и акултуризация, тъй като те биха добавили нови факти за психологичния им ефект върху новодошли хора, които се присъединяват към новата среда/общност и техния директен или индиректен ефект върху усвояването на L2, който е роден за новата среда.

Библиография

- Верспур 2008:** Verspoor, A. (2008). *At the crossroads: Choices for secondary education in sub-Saharan Africa*. Washington DC: World Bank.
- Голдбърг 2006:** Goldberg, A. (2006). *Constructions at work: the nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press..
- Даф 2007:** Duff, P. (2007) Second language socialization as sociocultural theory: Insights and issues, *Language Teaching* 40: 309 – 319, Cambridge University Press.
- Елис 1994:** Ellis, N. (Ed.) (1994). *Implicit and Explicit Learning of Languages*, Academic Press: SanDiego, CA.
- Елис 1998:** Ellis, N. (1998). Emergentism, connectionism and language learning. *Language Learning* 48: 631-664..
- Лангакър 1987:** Langacker, R. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar, Volume I*. Stanford, CA: Stanford University Press. Langacker, R., (1991). *Foundations of Cognitive Grammar, Volume II*. Stanford, CA: Stanford University Press.

- Лантолф и Торн 2006:** Lantolf, J. and Thorne, S., (2006). *Sociocultural theory and the genesis of second language development*. Oxford: OUP.
- Лафорд 2004:** Lafford, B., (2004). The effect of context of learning on the use of communicative strategies by learners of Spanish as a second language. *Studies in Second Language Acquisition* (26), 2: 201-226.
- Лоуи, Верспур и Ситън 2010:** Lowie, W., Verspoor, M. & Seton, B., (2010). Conceptual representations in the multilingual mind. In Pütz, M. & L. Sicola (Eds.). *Cognitive processing in second language acquisition*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. (pp. 135-148).
- Понтекорво, Фазуло и Стерпони 2001:** Pontecorvo, C., Fasulo, A. and Sterponi, L., (2001). Mutual apprentices: the making of parenthood and childhood in family dinner conversations. *Human Development*, Vol. 44, No. 6, 2001, pp. 340-361.
- Пудз и Сикола 2010:** Pütz, M. and Sicola, L. (Eds.) (2010). *Cognitive processing in second language acquisition*. Amsterdam: John Benjamins.
- Робинсън и Елис 2008:** Robinson, P. and Ellis, N. (Eds.), (2008) *Handbook of Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition*. London: Routledge.
- Слобин 1967:** Slobin, D., (Ed.), (1967). *A field manual for cross-cultural study of the acquisition of communicative competence*. Berkeley: University of California.
- Талми 2015:** Talmy, L. (2000). *Towards a cognitive semantics*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Тарон 1983:** Tarone, E., (1983). On the variability of interlanguage systems. *Applied Linguistics* 4: 142-163.
- Томазело 2003:** Tomasello, M. (2003). *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Филмор 1975:** Fillmore, C. (1975) An alternative to checklist theories of meaning, *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, pp. 123-131. Amsterdam: Holland.
- Хаймс 1964:** Hymes, D., (1964). *Language in culture and society: A reader in linguistics and anthropology*. New York: Harper & Row.
- Хопър 1987:** Hopper, P., (1987). Emergent grammar. *Berkley Linguistic Society*: 13, pp. 139-157.
- Шуман 1986:** Schumann, J., (1986). Research on the acculturation model for second language acquisition. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 7: 378-392.